

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ЗЕМЛЕУСТРОЮ

Кваліфікаційна робота

рівня вищої освіти «Магістр»

на тему: «**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**»

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

Виконав: студент групи ЗВ – 71з

Влізло О. В.

Керівник: к. е. н., доцент

Ступень О. І.

ДУБЛЯНИ- 2023

УДК 631.11:631.16

Формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств.
Влізло О. В. Кваліфікаційна робота. Кафедра землеустрою. Львів, Львівський національний університет природокористування, 2023 р.

65 с. текстової частини, 16 рисунків, 41 використаних джерел.

У кваліфікаційній роботі обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств. У роботі систематизовано основні наукові поняття, висвітлено специфіку формування, обґрунтовано методологічні основи дослідження екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств.

Проведено оцінку стану екологічної стійкості досліджуваних сільськогосподарських підприємств. Запропоновано модель максимізації прибутку шляхом пошуку оптимального співвідношення посівних площ сільськогосподарських культур.

Ключові слова: аграрна сфера, сільськогосподарське підприємство, екологічна стійкість, чинники економічної стійкості.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	8
1.1. Сутність категорії «екологічна стійкість підприємства»	8
1.2. Механізм формування економічної стійкості сільськогосподарських підприємств	13
1.3. Методичні засади екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	23
2.1. Сучасний стан екологічно стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств	23
2.2. Сучасні механізми забезпечення екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств	27
2.3. Оцінка стану сільськогосподарських підприємств за критеріями забезпечення екологічної стійкості	31
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	36
3.1. Напрями забезпечення екологічно стійкого розвитку	36
3.2. Державне регулювання екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств	42
3.3. Стратегічна стійкість сільськогосподарських підприємств	45
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	50
РОЗДІЛ 5 ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	54
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Сьогоднішні ринкові умови підприємництва зумовлюють необхідність перегляду та уточнення критеріїв ефективного функціонування підприємницьких структур України в контексті їх відповідності принципам сталого розвитку. Ця проблема особливо актуальна для сільськогосподарських підприємств, оскільки їхня діяльність значною мірою визначається впливом не тільки ринкових, а й природно-кліматичних умов. Водночас, макроекономічне середовище, враховуючи нестабільність аграрної політики та набуття Україною членства в СОТ, характеризується високим ступенем невизначеності, отже забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств потребує розробки практичних рекомендацій, цілеспрямованих на формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств.

Питанням забезпечення стійкого економічного розвитку сільськогосподарських підприємств, присвятили наукові праці вітчизняні вчені: Андрійчук В. Г., Балабанова Л. В., Буряк Р. І., Гоголюя О. П., Горьовий В. П., Діброва А. Д., Єрмаков О. Ю., Жук В. М., Залізко В. Д., Ільчук М. М., Кваша С. М., Клименко Л. В., Красноруцький О. О., Месель-Веселяк В. Я., Мостенська Т. Л., Мочерний С. В., Попова О. Л., Пугачов М. І., Раєвнева О. В., Резнік Н. П., Талавиря М. П., Терещенко В. К., Саблук П. Т., Шершньова З. Є., Шинкарук Л. В., Шпичак О. М. та ін.

Недивлячись на те, що проблема ефективної виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств висвітлена в багатьох наукових досягненнях, ряд положень щодо формування їх стійкості в довгостроковій перспективі залишається невизначеною. Приміром, з огляду на сучасні змінні умови господарювання, вимагає вдосконалення класифікація екзогенних та ендогенних факторів, що впливають на формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств, а також виникає потреба у розробці алгоритму моніторингу та моделі стратегічних засад зростання останнього. Актуальність та неврегульованість цих вагомих для ефективного управління

питань зумовили вибір теми роботи, окреслили об'єкт і предмет дослідження, визначили його мету та завдання.

Мета кваліфікаційної роботи – розробка теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення екологічної стабільності сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової системи господарювання, що змінюються.

Для досягнення поставленої мети в роботі були поставлені та вирішені такі завдання:

- дослідити зміни у функціонуванні аграрної сфери та їх вплив на формування економічно сталого розвитку аграрних підприємств;
- розробити моделі економічної діагностики та забезпечення стратегічної стійкості сільськогосподарських підприємств;
- виявити існуючі механізми забезпечення екологічної стабільності сільськогосподарських підприємств, виявити принципи та основні загрози її формування;
- обґрунтувати методологічні основи дослідження екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процес формування та забезпечення екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методичних і практичних засад щодо формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств.

Інформаційно-аналітичною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти України, дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики, первинна документація та звітність сільськогосподарських підприємств.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг становить 65 сторінок та містить 16 таблиць. Список використаних джерел налічує 41 найменування.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність категорії «екологічна стійкість підприємства»

На сьогоднішньому етапі у зв'язку з укрупненням виробництва та ускладненням суспільно-виробничих відносин вчені-економісти акцентують увагу на необхідності формування найважливішої інтегральної якості економічної системи – економічної стабільності, яка визначає сутність особливого стану економічної системи, оскільки вона синтезує комплекс властивостей як складної відкритої соціально-економічної системи, так і основних складових її господарської діяльності.

В економічній літературі досліджують статичну та динамічну стійкість підприємств. Екологічна стійкість підприємств є однією з ключових умов вдалої та стабільної роботи в ринкових умовах, оскільки визначає такий стан матеріально-технічних, фінансово-економічних та інших ресурсів підприємства, при якому раціональне управління ними є запорукою незмінної рентабельності і забезпечення процесу розширеного відтворення.

У сучасній літературі наводяться різні підходи до визначення економічної стабільності. Приміром, Ареф'єва О. В., Городинська Д. М. [2] та інші автори [13] досліджують стійкість підприємства з точки зору видів: внутрішньої, зовнішньої, успадкованої, фінансової та загальноекономічної стійкості. Ця класифікація не відображає генетичного змісту формування кожного виду стійкості, видів діяльності підприємства [13], галузевої приналежності та здатності оперативно диверсифікувати виробництво [17].

Шеремет А. Д., Абрютина М. С. та інші автори [38], у ході економіко-фінансового аналізу підприємства залежно від співвідношення резервів та джерел їх формування ділять стійкість на абсолютну, нормальну, нестабільну та критичний стан.

Різноманітність методів оцінки економічної стійкості підприємства пояснюється діапазоном показників діяльності підприємства, які автор конкретної методики вважає за доцільне аналізувати, переважно без урахування галузі підприємства [12, с. 663].

На нашу думку, звичною формою стійкості як економічної категорії є стан рівноваги підприємства, який зберігається не дивлячись на вплив дестабілізуючих ендогенних та екзогенних факторів.

Економічну стійкість підприємства формують структурна та динамічна складові [12, с. 663] за допомогою механізму зворотного зв'язку, що призведе до аналізу і, як наслідок, до підвищення ефективності діяльності. Тому варто врахувати системний характер категорії «економічна стійкість» та виокремити її складові (рис. 1.1):

- наявність механізму зворотного зв'язку, що дає можливість аналізувати екзогенне середовище та підвищувати власну ефективність;
- динамічна стійкість, тобто здатність пристосовуватися до змін;
- структурна стабільність, тобто прагнення системи зберегти свою організованість.

Рисунок 1.1 - Складові економічної стійкості

Отже, підприємство, як відкрита комплексна система, матиме економічну стійкість при умові:

- наявність достатнього потенціалу для саморозвитку та самоорганізації;

- відповідність відтворювальних процесів підприємства динаміці потреб господарського співтовариства та стратегічним завданням розвитку економіки загалом;

- володіння адекватною за змістом і динамічною стійкістю організаційною структурою.

Вагомими факторами економічної стабільності є також податкова та кредитна політика, ступінь розвитку фінансового ринку, страхового бізнесу та зовнішньоекономічних зв'язків тощо.

На сучасному етапі розвитку формування стійкості значною мірою залежить від макроекономічних умов виробництва, які є характеризується диспаритетом цін на продукцію, нестабільністю ринку тощо.

Вивчення наявних досліджень доводить, що проблеми формування та забезпечення економічної стійкості розглядаються сегментарно, без урахування того, що економічна стійкість є однією з найважливіших характеристик господарської діяльності підприємств, яка визначається як екзогенними, так і ендегенними чинниками.

Отже, економічною стійкістю підприємств є стан системи її елементів у часі в процесі її трансформації.

Проведені в економіці України трансформації, системно направлені на становлення і розвиток ринкових відносин, значно підвищили інтерес до неї, винятково при вирішенні практичних завдань розвитку підприємства.

Екологічною стійкістю є комплексне економічне поняття, що встановлює місце підприємства як підсистеми в системі вищого порядку. Ефективно діюче підприємство генерує адекватний механізм «зростання» системи, що, у свою чергу, збільшує потенціал її самоорганізації, розширює сферу екологічної стійкості економічної системи.

В умовах нестабільного функціонування ускладняється як бізнес-планування, так і здійснення довготермінових стратегій, а отже, стає неможливим цілеспрямований розвиток. Крім того, економічна нестабільність звужує можливість підприємства залучати додаткові обсяги ресурсів із

зовнішніх джерел, що варто розглядати як узагальнюючий показник ефективності управління підприємством.

Екологічна стійкість підприємства стає одним із головних факторів його функціонування в сучасних умовах, її формуванню допомагає інноваційний менеджмент.

Основним мотивом повільного розвитку економіки України є невідповідність рівня управління сільськогосподарськими підприємствами до вимог ринкової економіки.

Управління сільськогосподарським підприємством – це процес цілеспрямованого впливу з метою підвищення ефективності виробничо-господарської та фінансової діяльності.

При переході до ринкової економіки підприємства, опинившись у принципово новому для них законодавчому та нормативному просторі, зіткнулися з проблемою відповідальності за результати господарювання, адже нинішнє ринкове середовище характеризується нестабільністю, нелінійністю, мінливістю економічних параметрів, що потребує тотожного інструментарію усунення негативного впливу на виробничо-господарську систему підприємства.

Дослідження економічної стійкості сільськогосподарських підприємств слід проводити з урахуванням наявних закономірностей і специфічних залежностей між станом екзогенних факторів і характеристиками ендегенного середовища сільськогосподарського підприємства, надаючи змогу керівникам своєчасно прогнозувати виникнення розбіжності між плановими показниками та своєчасне їх усунення, що запобігає зниженню темпів зростання екологічної стійкості підприємства (рис. 1.2).

Поняття екологічної стійкості є комплексним та багатофакторним і визначається економічним середовищем, у якому функціонує підприємство, а також результатами його діяльності, спроможністю адекватно реагувати на зміни ендегенних та екзогенних факторів.

Відсутність умов для формування екологічної стійкості підприємств сприяє деградації виробництва та вирівнює досягнення сталого розвитку економіки держави.

Рисунок 1.2 - Сфери впливу на формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств

Екологічна стійкість підприємства створюється шляхом саморегулювання комплексу факторів виробничого, фінансового та соціального характеру, спроможних, незалежно від екзогенних впливів та ендогенного стану підприємства, за рахунок взаємної оптимізації внутрішньої структури і внутрішніх зв'язків, для забезпечення сталої фінансової та виробничо-технологічної діяльності з метою задоволення суспільних і соціальних потреб як персоналу даного підприємства, так і суспільства загалом і є потрібною умовою сталого розвитку підприємства.

1.2 Механізм формування економічної стійкості сільськогосподарських підприємств

Аграрна галузь, як складова економіки, що з'єднує виробництво сільськогосподарської продукції, її сільськогосподарську переробку та матеріально-технічне обслуговування села, відноситься до однієї з основних галузей, що забезпечує 17% валового внутрішнього продукту. Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції на 1% забезпечує приріст валового внутрішнього продукту на 3-4%, тому основним джерелом сталого економічного та інтенсивного розвитку економічної системи нашої країни має стати сталий розвиток сільськогосподарських підприємств, визначальної галузі агропромислового виробництва.

Сталий розвиток держави, її регіонів та сталий розвиток аграрного сектору економіки України утворюють систему [12, с. 217], що є основою для формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств – опорного фактору розвитку економіки сільської місцевості.

Тому забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки є основною передумовою формування засад сталого економічного розвитку країни.

Враховуючи те, що сільськогосподарське підприємство не тільки виробляє продукцію, а й створює робочі місця, нараховує заробітну плату та, сплачуючи податки, бере участь у виконанні державних програм розвитку економіки країни [8, с. 216], тому сьогодні актуальним є питання розробки та використання в практиці вітчизняних аграрних підприємств такої системи управління, яка мала б головною метою забезпечення сталого та максимально ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств та створення високого потенціалу їх розвитку у майбутньому, є особливо актуальним.

Екологічна стійкість виступає основою стабільного стану сільськогосподарського підприємства та умов його подальшого

функціонування. Питання забезпечення екологічної стабільності сільськогосподарських підприємств зумовлені тим, що оперативні заходи, які проводяться в нестійких умовах, дають можливість деякий час удержувати стабільний стан підприємства, але принципово не змінюють ситуацію. Це значить, що вони пов'язані, з однієї сторони, з недостатнім баченням перспектив розвитку підприємства, а з іншої – з вузькістю прикладного підходу до діагностики існуючого стану та прогнозування змін екзогенних.

Екологічна стійкість сільськогосподарських підприємств, як здібність підприємства підтримувати певний рівень досягнення цілей в умовах динамічних перетворень у бізнес-середовищі, повинна формуватися з урахуванням усіх факторів впливу:

- мікроекономічні;
- макроекономічні;
- мезоекономічні [8, с. 317] (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 - Класифікація чинників впливу на економічний механізм формування економічної стійкості сільськогосподарських підприємств

Ендогенна стійкість підприємства відтворює такий стан його трудового потенціалу, матеріально-вартісної структури виробництва та його динаміки, які забезпечують стабільно високі матеріально-фінансові результати функціонування підприємства. Основою досягнення ендогенної стійкості підприємства є своєчасне та гнучке управління ендогенними чинниками та ідентифікація і адаптація до екзогенних чинників його діяльності.

Мілай А. О. радить визначати екзогенну стійкість, виходячи зі стабільності економічного середовища, в якому здійснюється його діяльність [23, с. 160]. Вона досягається шляхом відповідного макроекономічного регулювання ринкової економіки.

Загальна стабільність підприємства може бути забезпечена тільки за умови стабільного збуту продукції та отримання виручки, достатньої за обсягом для виконання зобов'язань перед бюджетом, розрахунків з постачальниками, кредиторами, працівниками тощо.

При цьому для розвитку підприємства потрібно, щоб після проведення всіх розрахунків і всіх зобов'язань воно мало такий розмір прибутку, який би дозволяв розвивати виробництво і виводити його на конкурентоспроможний рівень, реалізовувати соціально-культурні програми для своїх працівників, посилити стимулювання їх високоефективної праці.

Саме така ситуація висловлює зміст екологічної стійкості, яка є основною складовою загальної стійкості сільськогосподарського підприємства.

Екологічна стійкість є результатом стійкого перевищення прибутку над витратами, забезпечує вільне маневрування коштами підприємства і шляхом їх ефективного використання сприяє безперервному процесу виробництва і реалізації продукції.

Зовнішнім проявом екологічної стійкості є платоспроможність підприємства, тобто спосібність сільськогосподарського підприємства своєчасно і в повному обсязі виконувати свої платіжні зобов'язання, що виникають з торгових, кредитних та інших операцій платіжного характеру.

Тому, екологічною стійкістю сільськогосподарського підприємства є його здатність розвиватися в динамічних умовах екзогенного та екзогенного середовища.

Для цього підприємству слід мати гнучку структуру ресурсів і, за потреби, мати можливість залучати позикові кошти, тобто бути кредитоспроможним.

Підприємство є кредитоспроможним, якщо воно має передумови для отримання кредиту та здатність своєчасно повернути кредит із сплатою відповідних процентів за рахунок прибутку чи інших фінансових ресурсів. За рахунок прибутку підприємство не лише погашає свої зобов'язання перед банками, бюджетом, страховими компаніями та іншими підприємствами, а й вкладає кошти в капітальні витрати.

Ефективність фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства, а отже, його екологічна стійкість значною мірою залежить від показників забезпеченості підприємства коштами та відповідних джерел їх формування. На ефективність підприємницької діяльності впливає вибір складу та структури створюваної сільськогосподарським підприємством продукції чи послуг.

Іншим важливим фактором економічної стабільності підприємства є оптимальний склад і структура активів, а також ефективне управління ними.

Подальшим визначальним внутрішнім фактором екологічної стабільності є склад і структура фінансових ресурсів, оскільки вони виступають основним стимулом господарської діяльності підприємства, оскільки забезпечують всю необхідну виробничу, наукову, маркетингову діяльність, сприяючи не лише її ефективному функціонуванню, а й для всього підприємства загалом.

Екологічною стійкістю сільськогосподарських підприємств є комплекс ознак організаційної, матеріально-технічної, виробничої, фінансово-кредитної діяльності з урахуванням їх взаємовпливу та взаємодії, а також якості продукції, що виготовляється, науково-технічної розробки матеріально-

технічної бази, стабільність усього спектру ресурсного забезпечення, зокрема, кадрового та інтелектуального потенціалу та наявність інноваційного менеджменту.

Екологічна стійкість сільськогосподарських підприємств, маючи системний характер, характеризується присутністю механізмів саморегуляції, через які відбуваються пристосувальні процеси, що викликають вирівнювання попиту та пропозиції, витрат і доходів тощо, а отже, забезпечують сталість розвитку.

На нашу думку, екологічною стійкістю сільськогосподарського підприємства є його здатність підтримувати певний рівень досягнення мети в умовах динамічних перетворень бізнес-середовища, що передбачає ефективне управління низкою ендогенних факторів, а також своєчасне виявлення та адаптація до екзогенних факторів діяльності.

У ході формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств потрібні:

- висока інвестиційна активність, ліквідність і фінансова стійкість;
- підвищення конкурентоспроможності продукції та виробництва;
- гнучкість і швидкість реакції на зміни ринкової ситуації.

Лише за таких умов сільськогосподарське підприємство буде динамічно збалансованою цілісною системою, яка самостійно визначатиме свій напрямок розвитку в сьогоденні та в перспективі.

1.3 Методичні засади екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств

Екологічна стійкість сільськогосподарських підприємств є одним із вирішальних факторів їх функціонування в сучасних умовах. Через це вкрай зростає роль та значення аналізу та пошуку факторів підвищення екологічної стабільності як для самого підприємства, так і для його ділових партнерів.

Запобігти порушенню екологічно стійкого стану сільськогосподарських підприємств ймовірно тільки завдяки своєчасному виявленню дестабілізуючих факторів, що впливають на рівень екологічної стійкості, та розробці з їх урахуванням стратегії подальшого розвитку. В економічній літературі велике значення приділяється вивченню факторів, що впливають на екологічну стійкість сільськогосподарських підприємств, виокремленню її видів. Різноманітність підходів до визначення та аналізу складових екологічної стійкості підприємств засвідчує, що питання щодо алгоритму спостереження стану екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств є недостатньо розробленим.

Саблук П. Т. [31] акцентує, що головною потребою розвитку аграрно-промислового комплексу та сільського господарства як складової аграрної галузі є надійність і стабільність розвитку. Для підтримки стабільного фінансово-економічного стану в умовах постійних змін екзогенного середовища необхідно постійно та ефективно управляти всіма складовими цього явища для пошуку та реалізації оптимального шляху до стабільного фінансово-економічного стану.

Формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств напрямом ефективного управління виробничим процесом через виробничий менеджмент найбільш успішно здійснюється завдяки: ефективному контролю за всіма видами діяльності сільськогосподарських підприємств; гнучким планам; раціональному використанні елементів виробничої системи.

Маркетингова складова формування екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства полягає в досягненні найбільш прийнятної швидкості просування товарів на шляху від виробника до кінцевого споживача, забезпеченні найкращого співвідношення попиту та пропозиції продукції, визначенні виду та асортименту. Балановська Т. І., Гоголя О. П., Троян А. В. серед показників ефективності маркетингової діяльності підприємства виділяють підвищення конкурентоспроможності

продукції, в тому числі вимог СОТ до якості, динаміку структури та асортименту [4, с.23].

Інноваційна діяльність підприємства торкається як економічних, так і соціальних, виробничих і маркетингових аспектів його сталого розвитку. Пітер Фердинанд Друкер [4] зазначив, що в бізнесі є дві основні функції, спроможні генерувати дохід - маркетинг та інновації, а все інше - витрати.

Інноваційна складова екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств визначає здатність підприємства впроваджувати нові технології та методи організації виробництва, випускати нові види продукції, виконувати нові види робіт, надавати нові види послуг.

Практика господарювання на ринкових засадах диктує сільськогосподарським підприємствам формування екологічної стабільності на основі застосовування новітніх досягнень науково-технічного прогресу та ефективних форм організації виробництва і праці, активізації підприємницької діяльності тощо.

З метою сталого розвитку економіка будь-якого сільськогосподарського підприємства має забезпечувати ефективну соціально-екологічну стійкість, переміщення змін якої слід контролювати.

Соціально-екологічна стійкість сільськогосподарського підприємства реалізовується через соціальну політику підприємства, що направлена на захист і підтримку людей, створення придатних умов праці та відпочинку, розвиток людського потенціалу, мотивацію персоналу та екологічну політику, що сприяє збереженню навколишнього середовища та дбайливому ставленню до природи.

Соціальна безпека, як акцентує Ляшенко О. М. [22], є одним із чинників формування економічної безпеки, який сприяє захищеності підприємства від екзогенних та ендогенних загроз і досягається через гармонізацію та узгодження інтересів підприємства, згідно з інтересами суб'єктів внутрішнього і зовнішнього середовища в часі і просторі.

Реалізація кадрової складової формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств визначає оцінку професійного рівня підготовки керівників, спеціалістів і робітників, мотивації персоналу, підприємницької активності керівників, рівня конфліктності в колективі та стиль управління керівників.

Так як управління є складовою виробничо-фінансової діяльності підприємств, підвищення економічних показників управління може свідчити про підвищення його ефективності при незмінних або і зростаючих витратах на управління.

Управлінська складова формування екологічної стабільності виявляється через її компоненти: управлінські ідеї, професіоналізм, креативність, лідерство тощо. Японський управлінець Морімас О. [39] вважає, що на розвиток менеджменту значною мірою впливає творчий підхід до цього процесу.

В умовах фінансово-економічної кризи з синхронним посиленням конкуренції за ринки збуту важливим показником реалізації цілей підприємства є залучення інвестицій [2]. Інвестиційною привабливістю є комплекс характеристик, який дає змогу інвестору оцінити, в якій мірі той чи інший об'єкт інвестування привабливіший за інші. Визначну роль у залученні інвестицій виконує якість необхідної інформації, що надається інвесторам для забезпечення об'єктивної оцінки інвестиційної привабливості підприємства та визначення можливих напрямів інвестування.

Під інвестиційною складовою екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств розуміється стабільність капітальних вкладень, сукупних витрат, довгострокових вкладень, які визначаються комплексом економіко-психологічних показників, що оцінюють можливість одержання інвестором максимального доходу при мінімальному інвестиційному ризику і визначається створенням виробничої, соціальної інфраструктури, товарно-матеріальних запасів і резервів, матеріально-

фінансовими умовами розширення та модернізації виробництва, підготовки та перепідготовки кадрів тощо.

Методологія наукових досліджень екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств визначає деталізоване, об'єктивне та всебічне вивчення економічних явищ і процесів.

Механізм управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства формується низкою складових, серед яких інформаційно-аналітичне забезпечення, присутність стратегії управління фінансовою стійкістю та інструментів антикризового управління підприємством (рис. 1.4):

Рисунок 1.4 - Механізм управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства

Формування екологічної стабільності слід здійснювати з урахуванням усього спектру екзогенних та ендогенних факторів [12] (рис. 1.5):

Рисунок 1.5 - Система чинників впливу на формування економічної стійкості сільськогосподарських підприємств

Ефективність моніторингу визначає застосування регулюючих дій, направлених на усунення відхилень, збоїв, недоліків в керованій системі через розробку та запровадження відповідних коригувальних заходів.

Додержання вищезазначених принципів формування стратегії забезпечення екологічної стабільності підприємства покликане створити суб'єкту господарювання зручні умови для наступного ефективного функціонування та розвитку з найбільшим урахуванням вірогідних змін, тенденцій та вимог ринкового середовища.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Сучасний стан екологічно стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств

Аграрна галузь України, основною складовою якої є сільське господарство, утворює продовольчу, а в певних межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних сфер національної економіки та створює соціально-економічні умови для розвитку села.

Не дивлячись на великий потенціал України, значний людський капітал, поступове зростання інвестиційної привабливості, збереження сільського способу життя та багатовікових традицій ведення господарства, сектор залишається збитковим, що свідчить про нагальну необхідність зміни законодавчої бази.

Сільськогосподарські угіддя складають 76% загальної площі України. Динаміку зміни розподілу земель протягом 2000-2018 років наведено на рисунку 2.1: у 2000 році розподіл проводився між двома основними групами товаровиробників: сільськогосподарськими підприємствами (87%), з яких 5% склали фермерські господарства та господарства населення (17%).

У 2018 році сільськогосподарські підприємства становили 48,8%, а господарства населення – 37,9%.

Незважаючи на тенденцію до значного зменшення площ, що належать сільськогосподарським підприємствам (питома вага в загальній площі становить 48,8% проти 81,5% у 2000 р.), обсяг валової продукції зріс у 3 рази. Спостерігається підвищення ефективності землекористування: виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь підвищилося близько у 6 раз.

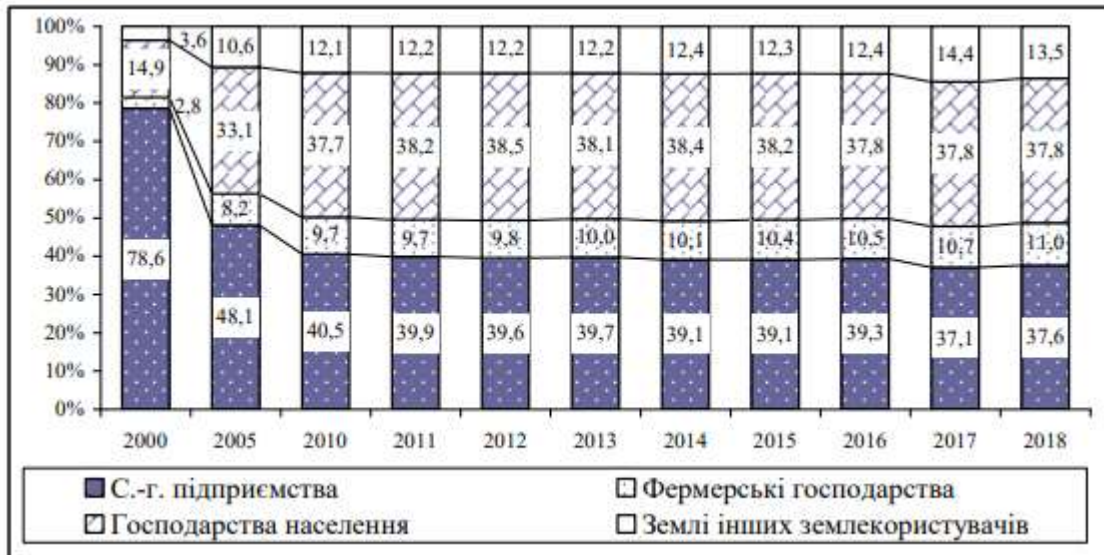

Рисунок 2.1 - Динаміка змін розподілу площ сільськогосподарських угідь

Останніми роками сільськогосподарські підприємства з метою забезпечення прибутку за рахунок збільшення виробництва експортоорієнтованих культур – пшениці, кукурудзи, ріпаку, сої тощо не завжди зважають на відсутність належної сільськогосподарської техніки та машинно-тракторного обладнання спричинить додаткові витрати на його придбання чи оренду.

Приміром, кількість сівалок у сільськогосподарських підприємствах України на початок 2018 року порівняно з 2017 роком зменшилася на 1,5%, тракторів – на 2,8%, комбайнів – на 3,7%. Водночас у домогосподарствах спостерігається їх збільшення на 30%, 6% та 2% відповідно.

Порівняно з 2000 роком зростання виробництва зернових і технічних культур відбувається на фоні скорочення виробництва нішевих культур – цукрових буряків, жита, гречки, проса.

Одночасно, аналіз за даними Держстату [18, с. 226] показує, що:

валовий обсяг продукції сільського господарства у 2018 році складають тільки 96% від валових обсягів 1990 року;

- 59% валової продукції сільського господарства у 2018 році в Україні вироблено сільськогосподарськими підприємствами;

- виробництво продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами України у 2018 р. складало 42% від обсягу 1990 р. [18, с. 360] (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 - Динаміка змін виробництва продукції рослинництва та тваринництва сільськогосподарськими підприємствами України, млн грн

Не дивлячись на те, що аграрний сектор економіки України має досить передумов для ефективного виробництва, зокрема багатий природно-ресурсний та експортний потенціал та багатовікові традиції землеробства, валові обсяги продукції тваринництва не досягли рівня 1990 р. [18, с. 13].

Приміром, виробництво молока зменшилось у 2,5 рази (рис. 2.3):

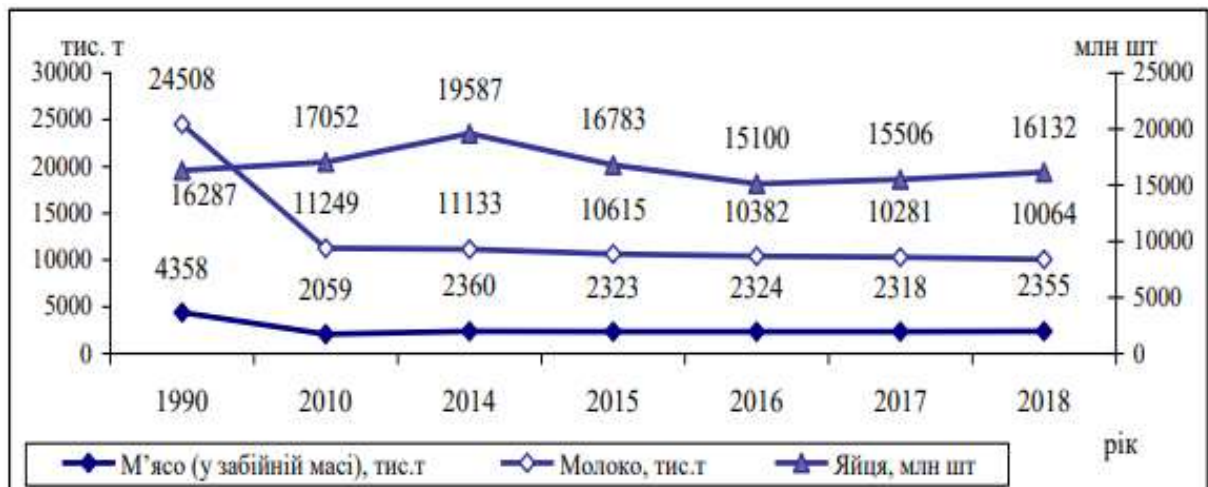

Рисунок 2.3 - Динаміка змін виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами України

У 2018 році порівняно з 2010 роком площі посівів соняшнику сільськогосподарських підприємств зросли на 37% за рахунок збільшення загальної площі посівів на 2% та зменшення площ посівів кормових культур, картоплі, овочів і баштанних культур (рис. 2.4):

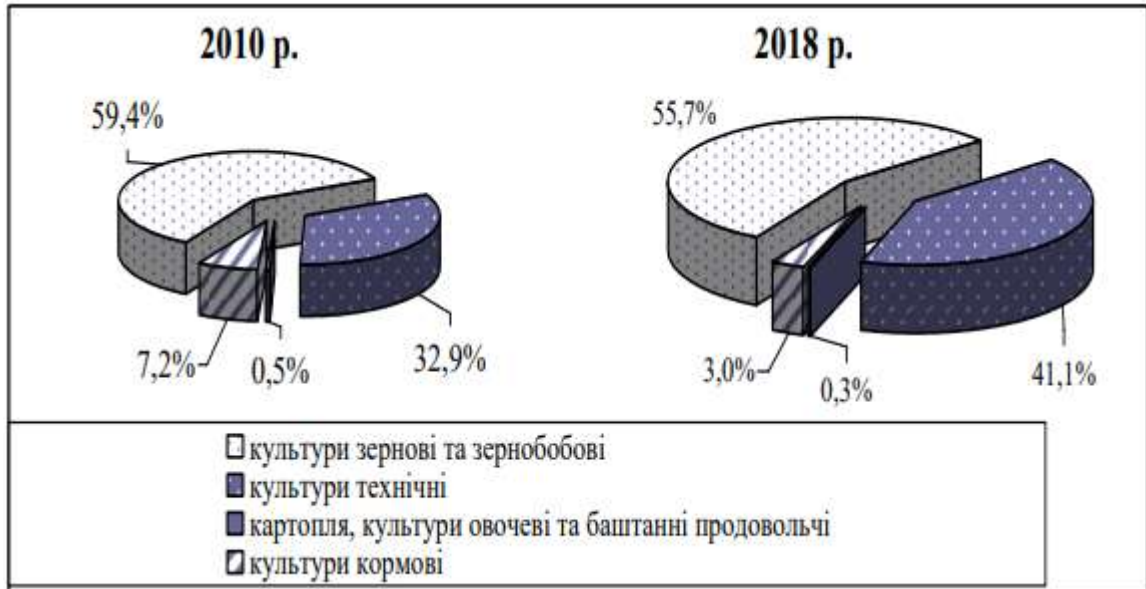

Рисунок 2.4 - Структура посівної площі сільськогосподарських підприємств України, %

У 2018 році сільськогосподарська продукція становила 40% загального експорту з України, зберігши першість в його товарній структурі. Відповідно до даних Держстату, на кінець 2018 року Україна експортувала агропродовольчу продукцію на суму 19 млрд доларів, перевищивши рекордний показник 2012 року (18,5 млрд доларів). Збільшення продажів у двох ключових регіонах – Азії та Європейському Союзу – стало вирішальним для загального зростання експорту сільськогосподарської продукції. Частка експорту до країн Азії становила 42,8% від загального експорту української агропродукції, що близько на 5% перевищило рекордний показник поставок у цей регіон, встановлений у 2017 році.

У 2018 році експорт агропродукції українського виробництва до країн ЄС склав 6,3 млрд доларів, перевищивши рекорд 2017 року в 5,9 млрд доларів. Частка ЄС у внутрішньому експорті сільськогосподарської продукції у 2018

році склала 33,7%. Обсяг поставок до країн Африки скоротився до 12,4% від загального експорту вітчизняної агропродукції і склав 2,5 млрд дол. Одночасно з 2017 року припинилося падіння внутрішнього експорту агропродукції до країн СНД, яке тривало на протязі останніх років.

2.2. Сучасні механізми забезпечення екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств

Вагомим фактором формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств є успішне використання господарського механізму – комплексу фінансово-економічних методів, засобів і стимулів управління, які формуються на основі основних функцій і принципів економічної політики і є спрямовані на досягнення визначеної мети, нейтралізацію загроз та усунення негативних наслідків [32, с. 421].

У 2018 році сільськогосподарської продукції в Україні виготовлено на 13% більше, ніж у 2015 році, за рахунок 20% зростання виробництва сільськогосподарськими підприємствами, результативність праці яких має стійку тенденцію до зросту (рис. 2.5).

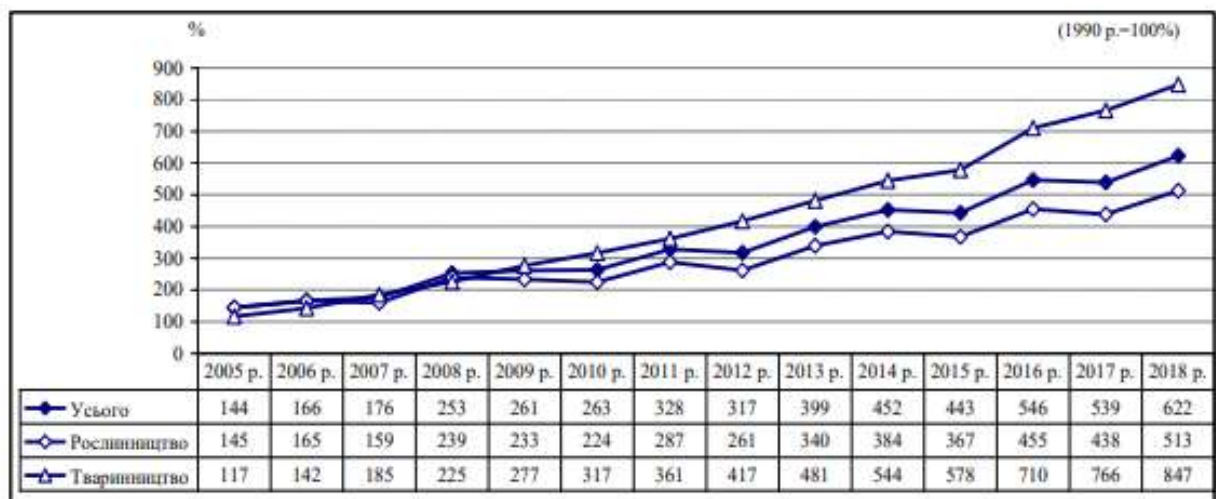

Рисунок 2.5 - Динаміка продуктивності праці сільськогосподарських підприємств України

У 2018 році зросло виробництво продукції сільськогосподарськими підприємствами Київської області, порівняно з 1990 роком виробництво продукції сільського господарства підвищилося на 25%, у тому числі продукції рослинництва – на 36%, продукції тваринництва – на 9% (рис. 2.6).

Рисунок 2.6 - Індеси виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами Київської області

Попри це, якщо рослинництво у 2018 році було рентабельним, то виробництво продукції тваринництва виявилось збитковим.

У 2018 році збільшено виробництво ріпаку (34,7%), насіння соняшнику (31,4%), картоплі (6,8%), зернових (24,4%), сої (17,9%), овочів відкритого ґрунту (24%). Збиткове виробництво цукрових буряків (-24,4%), плодових культур (-15,4%). Виробництво основних видів продукції тваринництва у 2018 році було рентабельним за всіма видами, крім м'яса великої рогатої худоби (-16,7%) та меду (-28,4%). Відтак, рівень рентабельності виробництва молока у 2018 році складав 8,8%, птиці – 18,7%, свинини – 15,5%, яєць – 14,3%.

За статистичною інформацією Головного управління статистики у Київській області, у 2018 році зріс обсяг продукції тваринництва, за винятком молока, яке зменшилось майже на 3%, водночас загалом по Україні зниження склало -5,3%.

Поміж напрямів підвищення ефективності роботи сільськогосподарських підприємств Бориспільського району доцільно

виділити напрями економії та раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів, які використовують прогресивні господарства:

- удосконалення системи управління шляхом розробки та впровадження організаційних, техніко-економічних заходів, що забезпечують зниження собівартості та економію нафтопродуктів;
- удосконалення, розробка та впровадження енергозберігаючих технологій виробництва.

Ключовими перешкодами на шляху формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств є:

- недостатній рівень впровадження досягнень науково-технічного прогресу, поширення прогресивних технологій тощо;
- високий рівень бізнес-ризиків;
- недостатні обсяги державної фінансової підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва.

Складні процеси, що відбуваються в економіці України, потребують поглиблення знань з теоретичних і практичних питань управління ризиками господарської діяльності сільськогосподарських підприємств [38] (рис. 2.7), з метою забезпечення та підтримки досягнутого рівня їх екологічної стійкості.

Властивістю ризиків у сучасних умовах є те, що вони набули абсолютного, характеру; ринкові умови ведення бізнесу загострення конкуренції, нестабільність попиту та цін; у ризикованих ситуаціях виникає потреба в оперативних рішеннях тощо. Для виявлення, врахування та нейтралізації їх від'ємних наслідків потрібно використовувати механізми управління ризиками – юридичні, організаційні, технологічні, методичні методи, прийоми та порядок застосування економічних засобів регулювання рівня безпеки, а також впливати на економічні процеси, пов'язані із запобіганням надзвичайним ситуаціям, що спричиняє дестабілізацію процесу забезпечення екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств. Одним із методів ліквідації ризиків є ефективне врахування всього діапазону ризиків і загроз [8].

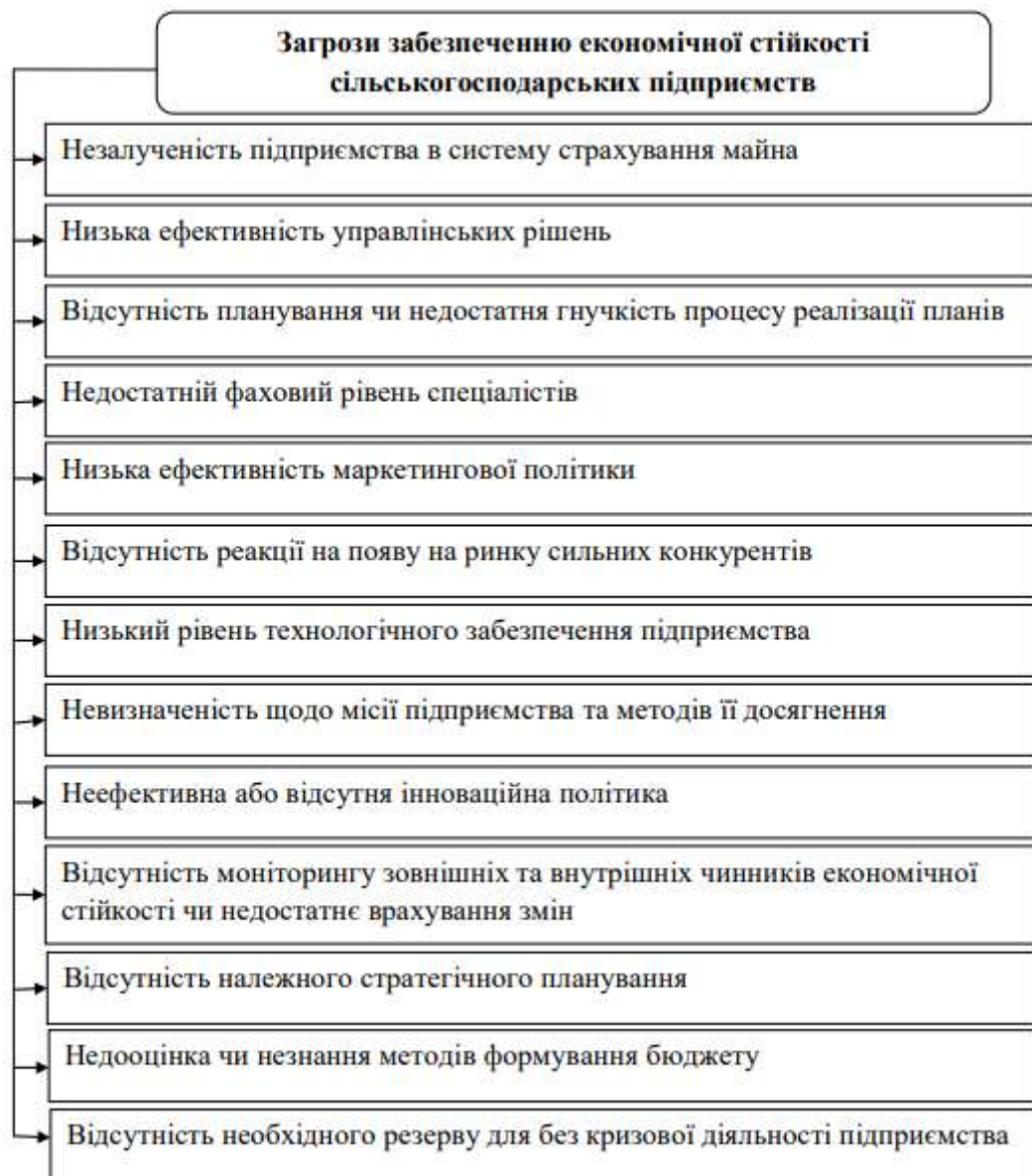

Рисунок 2.7 - Загрози забезпеченню економічної стійкості
сільськогосподарських підприємств

Серед способів нейтралізації ризиків і загроз необхідно виділити використання накопичувальних фондів – превентивних заходів у страхуванні на основі державно-приватного партнерства [8, с. 44].

Лише за таких умов сільськогосподарське підприємство буде динамічно збалансованою цілісною системою, яка самостійно характеризуватиме свій напрямок розвитку в сьогоденні та майбутньому.

2.3. Оцінка стану сільськогосподарських підприємств за критеріями забезпечення екологічної стійкості

Специфіка діяльності сільськогосподарських підприємств України, на нашу думку, визначається не лише властивою їм сезонністю, а й тим, що недосконалість чинного законодавства створює додаткові виклики.

Тому необхідно враховувати, що лише за умови системного моніторингу загроз, стану екзогенних та ендегенних факторів, які сприяють екологічній стабільності, формується такий стан підприємства, який забезпечує стабільно високий результат функціонування. Основою її досягнення є принцип активного реагування на зміни в бізнес-середовищі.

Складові стійкості характеризують стан і розвиток підприємства з різних сторін, попри це вони тісно взаємопов'язані, мають вплив одна на одну і на головний показник - екологічну стійкість. Тому вивчати їх потрібно комплексно.

При розв'язуванні окремих економіко-математичних задач поряд з вартісними критеріями часто використовують інші різноманітні критерії оптимальності, наприклад, мінімальна орна площа, мінімальні витрати праці, максимальне виробництво зерна тощо. Розв'язуючи економіко-математичні задачі, потрібно визначити, яке термінове планування буде розроблено на основі моделі: поточне, короткотермінове чи стратегічне; враховувати обчислювальну потужність комп'ютера; конкретизувати перелік змінних і обмежень, тому що їх кількість безпосередньо залежить від того, наскільки детально повинні бути представлені в моделі такі ознаки: використовувані види технології обробки, вид продукту, напрямок використання продукту, канали, ступінь інтенсивності, методи і терміни виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.

Екологічна стійкість є однією з ключових системних характеристик діяльності підприємства, тому її оцінку потрібно здійснювати за допомогою інтегрального показника стійкості, який визначає стан, у якому перебуває

підприємство, та його спосібність досягати кінцевої мети діяльності в непередбачених і важко передбачуваних умовах.

Моделювання інтегрального показника стійкості функціонування підприємства визначає:

- вибір даних для оцінки стійкості, які мають враховувати низку аспектів, приміром: обрані показники мають забезпечувати порівнянність показників у комплексі аналізованих підприємств, але не дублювати один одного; характеризувати наявність та ефективність використання ресурсів підприємства;

- проведення системного аналізу стійкості як економічної категорії, що визначає виявлення ознак даної системної характеристики, звертаючи увагу на повноту, репрезентативність, достовірність даних, розмір вибірки, діапазон дисперсії, виконання статистичних вимог до структури даних відповідно до мети забезпечення їх інформативності, тощо.

До числа важливих показників відносяться показники рентабельності, вони в підсумку визначають їх екологічну стійкість, тому в ринкових умовах вони мають найбільшу вагу.

Показники першої групи визначають потенційні можливості та тенденції зростання підприємства, їх значущість у короткотерміновому періоді є менш важливою.

За результатами аналітичної обробки інформації про господарську діяльність з урахуванням оптимальних максимальних показників можна оцінити рівень екологічної стійкості підприємства, у тому числі: прийнятний, нестабільний, кризовий, зростаючий, стабільний і граничний.

Оцінка екологічної стійкості підприємства проводиться за результатами діяльності за 1 рік або, при необхідності, за інший період. Щорічно, застосовуючи запропоновану методику, можна виразити тенденцію зміни рівня екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства, підготувати повноцінну стратегію управління екологічною стійкістю та вивести підприємство на новий рівень економічної рівноваги.

1 група: Підвищення рівня екологічної стабільності (більше 5 балів).

Зростання рівня екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства характеризується: стабільною кадровою політикою та високим рівнем оплати праці; додержанням правил, норм і стандартів щодо охорони навколишнього середовища; ефективним функціонуванням системи охорони праці; збалансованим станом рівноваги за всіма показниками екологічної стійкості, що виражається в найбільш ефективному використанні всіх наявних ресурсів, одержанні значних доходів від реалізації продукції, що забезпечують як покриття виробничих та інших витрат, так і можливість розширення або оновлення виробництва, зміни асортиментної структури виробництва, запровадження інноваційних стратегій розвитку, а отже, зміцнення позицій підприємства на ринку сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарські підприємства цієї групи мають високі показники рентабельності, є платоспроможними, мають значний запас фінансової міцності.

2 група: Стабільний рівень екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства (від 4 до 5 балів).

Для незмінного рівня екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства властивим є: на фоні стабільної кадрової політики не забезпечується належний рівень оплати праці; часткове додержання правил, норм і стандартів щодо охорони навколишнього середовища; на тлі рентабельності виробництва поява тимчасових ускладнень, подолання яких потребує залучення додаткових ресурсів, що звужує можливості підприємства з модернізації виробництва, виготовлення нової продукції тощо; діє система охорони праці на підприємстві.

Сільськогосподарські підприємства цієї групи в основному працюють ефективно, проте мають позитивні показники з мінімальними значеннями.

3 група: Допустимий рівень екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства (від 3 до 4 балів).

При умовах стабільного функціонування сільськогосподарського підприємства допустимого рівня з'являються ускладнення в його діяльності, пов'язані з розширенням виробництва, що зумовлено як екзогенними, так і ендогенними факторами, що впливають на функціонування підприємства загалом; система матеріального стимулювання працівників підприємства забезпечує стабільну роботу підприємства в короткотерміновій перспективі; підприємство у своїй діяльності частково додержується норм і правил щодо охорони навколишнього середовища; на підприємстві немає повноцінної системи забезпечення безпеки праці, заходи щодо запобігання травматизму вимагають системності.

Сільськогосподарські підприємства цієї групи здебільшого функціонують ефективно, одночасно окремі показники вказують на наявність фінансових ризиків.

4 група: Нестійкий рівень екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства (від 2 до 3 балів).

Нестабільний рівень екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства характеризується: систематично виникають виробничі ускладнення, подолання яких потребує мобілізації значних фінансових ресурсів підприємства; діяльність підприємства, яка переважно характеризується низьким рівнем показників оцінки стратегічної стійкості; у своїй діяльності підприємство переважно не дотримується правил, норм і інструкцій щодо охорони навколишнього середовища; існуючі проблеми у сфері збуту продукції підприємства; кадрова політика на підприємстві нестабільна, що викликає низьку продуктивність праці, плинності кваліфікованих кадрів підприємства; на підприємстві нерегулярно вживаються заходи щодо забезпечення безпеки праці та запобігання травматизму.

Фінансова нестійкість сільськогосподарських підприємств цієї групи виявляється в низькій рентабельності та фондоозброєності, невідповідності нормативним значенням коефіцієнтів ліквідності, фінансової стійкості.

Ці підприємства можуть мати тимчасові фінансові труднощі, зберігаючи свою платоспроможність і кредитоспроможність.

5 група: Кризовий рівень екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства (від 1 до 2 балів).

Робота підприємства кризового рівня характеризується низьким рівнем усіх показників екологічної складової стійкості; кадрова політика на підприємстві є нестабільною, що призводить до низької продуктивності праці, високої плинності кваліфікованих кадрів підприємства; підприємство працює нестабільно з тимчасовими зупинками виробничого процесу, що призводить до загального стану, близького до банкрутства.

Діяльність підприємств 5 групи характеризується збитковістю, наявністю простроченої заборгованості, незадовільною фінансовою структурою тощо, має високий ризик банкрутства.

6 група: Граничний рівень екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств (менше 1 бала).

Для сільськогосподарських підприємств цієї групи настала екологічна криза, яка характеризується неплатоспроможністю та збитковістю.

Рівень обмеження сповіщає про ознаки банкрутства.

Основними перешкодами на шляху формування екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства є:

- недостатні обсяги державної фінансової підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва тощо;
- відсутність мотивації для розвитку бджільництва, яке вимагає оптимізації кормового забезпечення бджолиних сімей та трудомісткого тваринництва;
- недосконалість програм реформування аграрного сектору та незавершеність земельної реформи.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Напрями забезпечення екологічно стійкого розвитку

Вагомою ендогенною складовою екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств є фінансова стійкість, яка відображує стійке перевищення доходів над витратами, являє собою стан ресурсів, що забезпечує їх ефективне використання в ході виробництва та реалізації, а також допомагає розширенню та оновленню. Фінансова стійкість, як збереження платоспроможності та кредитоспроможності в умовах зони допустимого ризику, підвищення прибутковості фінансової діяльності та ділової активності підприємства, зріст інвестиційної активності, повинна характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, що, з однієї сторони, відповідають ринковим умовам, а з іншої - відповідають потребам розвитку підприємства, оскільки є характерним показником економічного стану підприємства.

Під час виявлення моніторингом недостатнього рівня фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства:

- коригують перспективні та поточні фінансові плани;
- регулюють рух фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства та координують фінансові відносини;
- розробляють стійку фінансову стратегію підприємства;
- визначають додаткові джерела фінансування господарської діяльності, у тому числі бюджетне фінансування, довготермінове та короткотермінове кредитування тощо;
- контролюють виконання плану збуту і коригують згідно з ним плани капітальних вкладень і собівартості продукції тощо;
- вносять корективи в дії всіх підрозділів сільськогосподарського підприємства [5, с. 61].

Визначальними напрямками вдосконалення механізму управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства є:

1. Створення на підприємстві системи фінансового контролю, яка включає: формування системи пріоритетів моніторингових показників; розроблення системи кількісних контрольних стандартів; визначення об'єкта контролінгу; визначення видів і сфер контролінгу; формування системи алгоритмів дій для усунення відхилень; побудову системи моніторингу фінансових показників.

2. Розроблення результативної політики управління грошовими потоками, яка в певній мірі залежить від організації оперативного фінансового планування.

3. Удосконалення управління власними оборотними коштами, які є найвагомішим чинником підвищення фінансової стійкості підприємства. Стратегічними цілями такого управління повинні бути: прискорення оборотності, забезпечення захисту від інфляції, оптимізація обсягів, забезпечення ліквідності балансу, зниження вартості формування.

Як пріоритетна ендогенна складова екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств, виробнича стійкість сільськогосподарського підприємства, створюється через ефективне використання всіх видів ресурсів, що забезпечують виробництво продукції, оновлення її видів, підвищення рівня механізації виробництва.

Зважаючи на різноманітність виконуваних функцій та складність виробничих відносин на сільськогосподарському підприємстві, його виробнича стабільність визначається багатьма ендогенними та екзогенними факторами. Отже, структура формування виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств слід досліджувати як систему організаційно-економічних важелів і методів управління та виробничих факторів, що в ході їх взаємодії можуть забезпечити раціональне формування та ефективне його використання, що дасть можливість забезпечити ефективне його формування та ефективність.

Формування виробничої стійкості забезпечується технологічною стійкістю, яка забезпечується ефективним використанням нової техніки і технологій.

Для формування кадрової стійкості сільськогосподарського підприємства виникає необхідність у: наявності спеціалістів сільськогосподарського профілю, відповідного професійного рівня підготовки керівників, спеціалістів і робітників, розвитку економічного мислення, підприємництва, творчого підходу до вирішення економічних проблем, організації та управління сільськогосподарськими підприємствами, вмотивованості колективу на успішну роботу кожного підрозділу, підприємницької діяльності менеджерів, професійного стилю керівництва керівників; підготовці спеціалістів і менеджерів до роботи в умовах економічної свободи, конкуренції та мобільності факторів. При цьому, це потребує істотного підвищення економічного рівня підготовки висококваліфікованих спеціалістів аграрного профілю, здатних на високому професійному рівні вирішувати організаційні, економічні та техніко-виробничо-економічні завдання, що з'являються у сільськогосподарських підприємствах в сучасних умовах господарювання.

При цьому проведене дослідження показує, що лише 3,7% опитаних керівників вважають себе професійно підготовленими у сфері менеджменту, менше 4% мають певну підготовку з менеджменту, розуміють психологію управління, і лише 0,8% повністю володіють проблемами своєї професії в умовах ринку.

Організаційно-правова стійкість сільськогосподарського підприємства формується через його діяльність в рамках законодавчо-правового поля. Сільськогосподарськими підприємствами України ще не повною мірою використано економічний механізм раціонального формування та використання земельних ресурсів, який погано позначається на показниках розвитку країни. Сьогодні держава має критичний рівень використання земельних ресурсів, який веде до катастрофічних наслідків в аграрному

секторі. Головним завданням держави у галузі використання земель сільськогосподарського призначення є забезпечення раціонального використання та охорони земель.

Як елемент формування економічної стабільності підприємства, соціальна політика, повинна спрямовуватися на захист та підтримку людей, розвиток людського потенціалу, створення придатних умов праці та відпочинку, мотивацію персоналу.

Піднесення органічного сільськогосподарського виробництва передбачається Концепцією Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року, отже перетворення економіки на основах збалансованості стає ймовірним, в тому числі, через процес розвитку біоекономіки, який визначає перехід економіки на використання відновлюваних біоресурсів. Для забезпечення економічно сталого розвитку слід використовувати весь комплекс механізмів формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств (рис. 3.1).

Негативний вплив соціального механізму - комплексу соціальних елементів, процесів, закономірностей у їх взаємозв'язку, за допомогою яких суспільство через активну участь у процесах формування державної аграрної політики покриває врахування потреб, інтересів і цілей та брак важелів формування державної аграрної політики.

Сучасне перетворення наявної глобальної системи економічних і політичних відносин створює нові виклики для економіки України, але одночасно відкриває нові резерви, які полягають у визначенні нових стратегічних економічних пріоритетів та кардинальних змінах моделі економічного розвитку країни. Державна економіка має бути інтегрована в економіку, засновану на знаннях, одночасно будуючи потужну виробничу базу, джерелом якої є підвищення продуктивності, конкурентоспроможності та забезпечення сталого економічного розвитку.

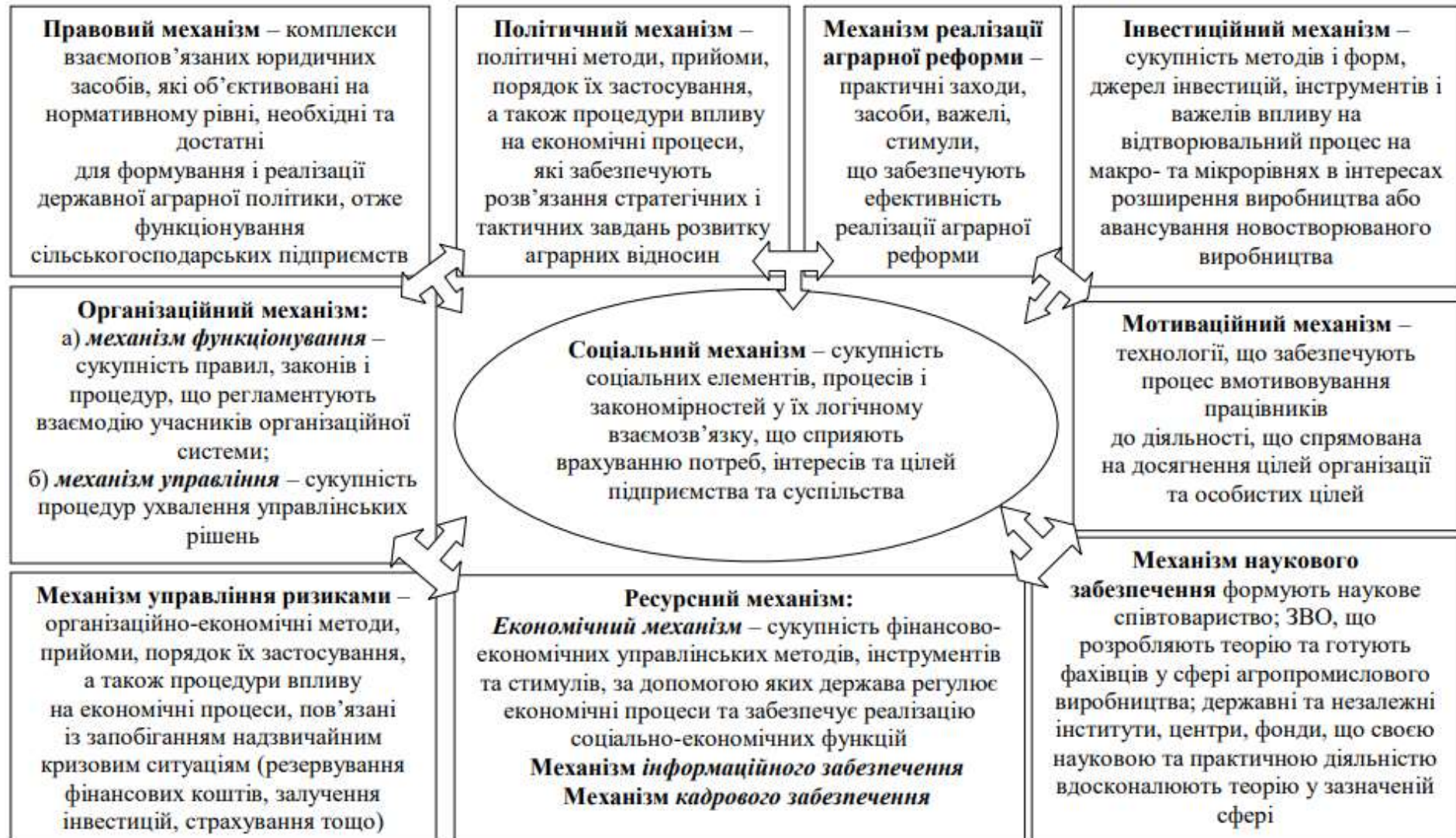

Рисунок 3.1 - Комплексна модель взаємодії механізмів забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств

Серед першочергових завдань є активування малого та середнього бізнесу, що дасть змогу виконувати, насамперед, соціальну функцію, а саме – знизити рівень безробіття в країні та збільшити обсяги виробництва виняткової, ексклюзивної продукції, яку не в змозі виробляти великі підприємства.

З метою формування стратегічної стійкості сільськогосподарського підприємства необхідно дотримуватись послідовності та забезпечити неперервність цього процесу (рис. 3.2).

Рисунок 3.2 - Модель формування стратегічних засад економічної стійкості сільськогосподарського підприємства

Саме формування стратегічних основ екологічної стабільності аграрного підприємства в умовах динамічних перетворень бізнес-середовища забезпечить ефективне управління комплексом ендогенних, приміром специфічних, факторів, властивих аграрній сфері, та сприятиме ідентифікації та адаптації до екзогенних факторів виробничої діяльності, таким чином, зумовить стабільну дохідність та економічне зростання.

3.2. Державне регулювання екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств

Перетворення в економічних процесах потребують швидкого формування економічної стабільності. Саме моделювання, як спрощена версія реальності, використовується для вивчення її головних властивостей, є одним із дієвих методів. Оскільки модель є теоретично чи практично створеною структурою, яка відтворює ту чи іншу частину реальності в спрощеному та наочному вигляді [9].

Важливими факторами забезпечення ефективності діяльності, дохідності, а отже, формування екологічної стійкості сільськогосподарського підприємства ТОВ «Агро-Холдинг МС» є:

- комерціалізація накопиченого досвіду;
- диверсифікація виробництва;
- оптимізація посівних площ;
- запровадження інновацій.

Одночасно необхідно враховувати, що комерціалізація права на об'єкти інтелектуальної власності визначає виникнення низки економічних конфліктів, приміром, патентів як засобу стимулювання інновацій шляхом одержання фінансової винагороди та використання механізмів для охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, допомагаючи розвитку творчого потенціалу суспільства, забезпечуючи дохід від інтелектуальної та творчої діяльності, водночас є гальмівними факторами науково-технічного

прогресу, оскільки перешкоджають відкритому доступу до наукової інформації, технологічних інновацій [26, с. 189].

Ільчук М. М. акцентує, що [16, с. 14], диверсифікація, як вид маркетингової стратегії, направленої на розширення сфер діяльності підприємства на ринках нових товарів, виробництво яких не прив'язане до основних виробництв підприємства, визначається об'єктивними чинниками розвитку, що має активізувати існуючі джерела внутрішнього зростання та забезпечити екологічну стабільність.

Головними напрямками диверсифікації виробничої сфери сільськогосподарських підприємств повинні стати:

- оптимізація виробничої структури при умовах розширення асортименту продукції;
- розвиток туризму, який, крім збереження етнографічної ідентичності, створення додаткових робочих місць, забезпечує екологічно стає господарювання;
- орієнтація на виробництво екологічно чистої продукції;
- розвиток сервісної кооперації [30].

Успішний вибір стратегії диверсифікації допомагатиме зростанню конкурентоспроможності.

До формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств висувається домовленість, що процес формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств має здійснюватися системно із залученням як внутрішніх можливостей та інвестицій, так і механізмів державного регулювання та підтримки розвитку аграрних підприємств (рис. 3.3).

Поміж інструментів державного регулювання сільськогосподарських підприємств, вагомих факторів системного формування екологічної стабільності, доцільно виділити:

- паритет цін;
- страхування;

- державні закупівлі;
- бюджетні субсидії та дотації;
- диверсифікація ринків збуту;
- диверсифікація товарної структури експорту;
- фінансування програм розвитку;
- пільгове кредитування та оподаткування;
- покращення інвестиційного клімату;
- модернізація системи гарантування вкладів, як основного фактору

підвищення рівня довіри до депозитних установ [7].

Рисунок 3.3 - Інструменти державного регулювання та підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств

Державне регулювання економічних процесів має на меті підтримувати збалансованість і стабільність діяльності сільськогосподарських підприємств та забезпечувати рівні умови функціонування всіх суб'єктів господарювання.

Державна підтримка суб'єктів господарювання, приміром аграрної сфери, має формуватися з урахуванням динаміки змін кон'юнктури ринку,

необхідності впровадження інновацій, досягнутого рівня продуктивності праці тощо.

Вагомими факторами забезпечення сталого розвитку сільського господарства є зростання обсягів виробництва через стимулювання попиту в Україні, передусім через підвищення платоспроможності населення та утвердження інноваційної моделі розвитку аграрної сфери [7].

3.3. Стратегічна стійкість сільськогосподарських підприємств

Окрім цього, важливим фактором формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств є розробка стратегії її забезпечення. Стратегічна стійкість підприємства полягає у здатності підприємства досягати своєї місії та визначати стратегічні цілі в умовах постійного дестабілізуючого впливу екзогенних та ендегенних факторів середовища, зберігаючи при цьому свою цілісність та гармонійний розвиток.

Забезпечення стратегічної стабільності підприємства полягає у збалансованості і стійкості усіх підсистем підприємства та стратегічного управління підприємством.

Серед прогнозованих питань, пов'язаних із виконанням умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [36], які слід враховувати у процесі формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств, є, приміром, зазначений механізм торгівлі насінням соняшнику, який є вкрай важливим для України, адже це сировина для виробництва соняшникової олії. Зріст експорту насіння, плодів чи природних ресурсів призводить до зменшення обсягів переробки продукції і, як результат, перетворює Україну на сировинне доповнення для розвитку переробних галузей країн Європейського Союзу.

У випадку імплементації визначених Угодою сфер регулювання аграрного та сільського розвитку в ЄС у вітчизняне нормативно-правове регулювання та політику, Україна одержала б значні переваги у напрямку

переорієнтації аграрної політики на більш позитивний вплив на соціальні, економічні та екологічні процеси на селі.

Втім відповідно до Угоди Україна не бере на себе дійсних зобов'язань щодо дотримання європейських вимог розвитку сільських територій.

Отже, встановлені Угодою норми щодо конвергенції політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій мають не обов'язковий, а рекомендаційний характер, що гальмує реформування аграрної та регіональної політики в Україні на засадах європейського підходу.

З ціллю зменшення ризиків та найбільшого використання можливостей агропромислового комплексу через підписання Угоди слід здійснити низку заходів, у тому числі щодо стандартизації чинного законодавства, що допомагатиме формуванню екологічно сталого розвитку сільськогосподарських підприємств та зростанню конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва.

Тенденції сучасного розвитку аграрних підприємств характеризуються несприятливими умовами діяльності, тому важливою ознакою результативної діяльності підприємств є стратегічне моделювання, яке дозволяє зберегти позиції, збільшити рівень економічної стійкості підприємства і врахувати загрози та ризики.

Як демонструє іноземний та вітчизняний досвід, негативні наслідки нестабільності ендегенного та екзогенного середовища справляють значний вплив на процеси забезпечення екологічної стійкості аграрних підприємств.

Необхідною умовою підвищення ефективності системи стратегічного управління аграрним підприємством є моніторинг та періодична оцінка рівня стратегічної стійкості підприємства до його стратегічних напрямів розвитку, враховуючи ризик втрати стійкості в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Тому робота наукових установ аграрної сфери повинна спрямовуватися на вирішення таких нагальних питань, як:

- капіталізація результатів наукових досліджень;
- забезпечення оперативного та ефективного трансферу інновацій;

- формування теоретичних та методологічних засад екологічно сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, сільської місцевості, аграрної сфери економіки;
- зміцнення асоційованих зв'язків з виробництвом та розвиток інноваційного підприємництва;
- формування інфраструктури ринку інновацій в аграрній галузі економіки, необхідність створення економічного механізму, що дає змогу продукувати, відтворювати та використовувати інновації для зростання економічного розвитку та якості життя в країні, стає надзвичайно актуальним [26, с. 189];
- удосконалення управління виробництвом наукомісткої продукції;
- досягнення необхідного рівня фінансування аграрної науки;
- розробка наукових підходів до диверсифікації виробництва [16].

Прийняття закону про ринковий обіг земель сільськогосподарського призначення, визначає збільшення надходжень до місцевих бюджетів за рахунок реалізації механізмів формування цивілізованого ринку землі та має на меті забезпечити розвиток сільської місцевості та підприємницької діяльності.

Отже, сталий екологічний розвиток держави, її регіонів та сталий розвиток аграрної сфери економіки України формують систему (рис. 3.4), яка є основою для формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств – основного фактора розвитку економіки сільської місцевості [10, с. 92].

Основним фактором забезпечення ефективності розробки та реалізації стратегій інноваційного розвитку агропромислового комплексу України є погодження інтересів суб'єктів державної політики – місцевого самоврядування, громадянського суспільства, органів державної влади та представників бізнес-структур, зокрема сільськогосподарських підприємств [26].

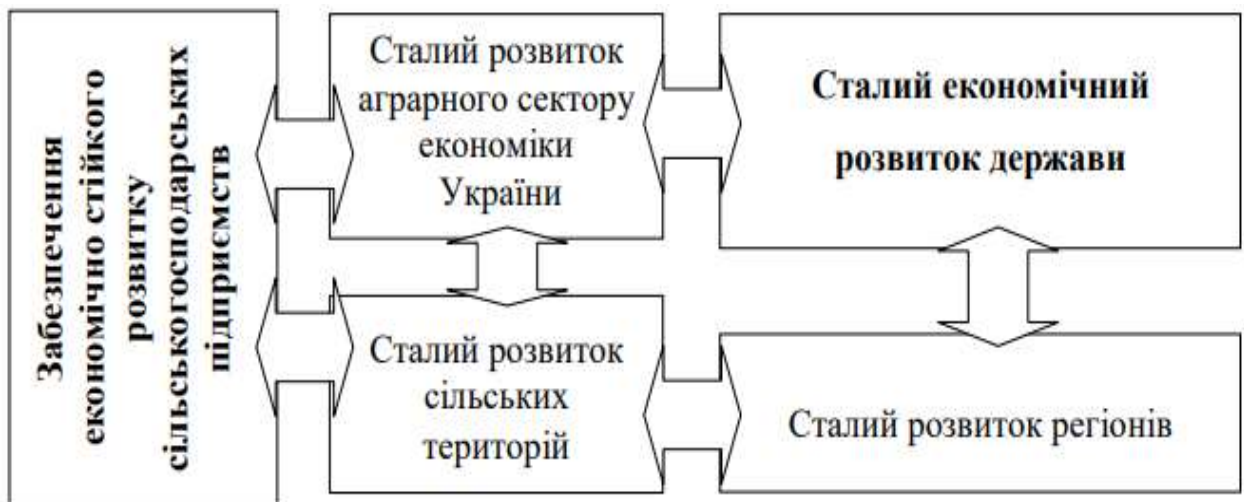

Рисунок 3.4 - Вплив аграрного сектору економіки України на формування засад сталого розвитку

З метою вдосконалення механізмів забезпечення екологічно сталого розвитку сільськогосподарських підприємств слід:

1. Центрам перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування, державних підприємств, державної влади, установ і організацій до програм короткотермінових семінарів включити курс «Основи формування екологічно сталого розвитку».

2. Міністерству освіти і науки України забезпечити вивчення дисципліни «Основи права інтелектуальної власності» у вищих навчальних закладах, у тому числі аграрних.

3. Міністерству аграрної політики та продовольства України на виконання Концепції розвитку сільських територій розробити План заходів щодо забезпечення екологічно сталого розвитку сільськогосподарських підприємств з урахуванням пріоритетного розвитку середнього бізнесу.

4. Національній академії аграрних наук України створити репозитарій наукових праць з питань формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств.

5. Верховній Раді України підготувати ЗУ «Про аграрні холдингові компанії», в якому сформулювати:

- особливості використання ними земель сільськогосподарського призначення;
- особливості правового статусу агрохолдингів;
- склад їх засновників;
- з метою усунення передумов для виникнення монополії у сільськогосподарському виробництві спрогнозувати обмеження площі земельних ділянок, які можуть надаватися в оренду агрохолдингам;
- особливості виробничої сільськогосподарської діяльності [26].

Відтак Україна з країни, яка імпортує сировину для переробних галузей інших країн, перетвориться на державу, яка імпортує продовольчі товари, що забезпечить збільшення робочих місць, у тому числі в сільській місцевості, а отже, сталий екологічний розвиток країни.

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Для виконання камеральних, картографічних і креслярських робіт використовуються виготовлені спеціальні столи, пристрої і пристосування. На краях столів, де розміщені для роботи фарби в скляному посуді, прикріплюються обмежники у вигляді вузьких рейок, щоб уникнути падіння банок з фарбою і тушшю та поранення виконавців осколками скла. При роботі на спеціальних креслярських столах (кульманах) дошка і приладдя фіксуються і закріплюються. Забороняється робота на несправних кульманах.

Фарби і туш повинні зберігатися тільки в холодильнику з метою продовження терміну придатності; зіпсовані (з неприємним запахом) фарби замінюються свіжими, щоб виконавці не дихали ними у відділі. При роботі з ланцетом необхідно дотримуватися запобіжних заходів, щоб виключати випадки поранення. Для склейки карт і інших картографічних аркушів рекомендується застосовувати клей полівініловий чи будь-який інший, що не має специфічного отруйного запаху і має легко випаровувані компоненти. Необхідно застерігатися влучення клею чи фарби в очі. Розчин полістиролу з толуолом зберігають в закритому скляному посуді. Обробку видавничих оригіналів розчинами толуолу і полістиролу варто робити тільки наприкінці робочого дня.

Не рекомендується класти на столи силікатне скло, тому що відбите світло освітлювальної системи засліплює очі виконавців. При роботі на лавсані необхідно бути обережним тому, що гострі краї його можуть зашкодити оголеній частині тіла. Освітлювальна система в робочих кімнатах повинна мати надійний захист від можливих розривів ламп.

Забороняється самостійно розкривати електричне устаткування, ремонтувати й усувати несправності в електропроводці. При виході з ладу електропроводки й електроприладів необхідно викликати електрика. Розвішування наочної агітації, портретів, графіків, стінгазет й інших

предметів, що мають визначену вагу, виконують на спеціальних рейках, що надійно кріпляться зі стіною приміщення.

Протягом робочого дня приміщення повинно провітрюватися не менше 3-х разів. Рекомендується користуватися віконною фрамугою для провітрювання приміщення тільки після того, як переконалися в надійності петель, на яких вони кріпляться. Це ж відноситься і до миття шибок.

Забороняється висуватися з вікон під час миття скла. Шафи, у яких зберігаються хімікати і туш, регулярно провітрюються.

Забороняється зберігати в столах харчові продукти.

Не слід допускати захаращення робочих кімнат і столів. Щодня наприкінці роботи необхідно перевіряти санітарний стан робочих місць. Не рекомендується підвішувати квіти в глиняному посуді на стінах приміщення, ставити їх на шафах та інших високих предметах, тому що це може призвести до травм. Санінструктор відділу постійно стежить за тим, щоб в аптечках завжди були в наявності бинт, вата, йод (брильянтова зелень), липкий пластир, аспірин, валідол, нітроглицерин, валеріанові краплі (корвалол). Йому необхідно мати домашні адреси і номери телефонів (у т.ч. робочі) виконавців відділу та їхніх родичів для того, щоб у необхідних випадках можна було негайно зв'язатися. На батареї опалювальної системи не можна класти сторонні предмети (вату, ганчірки й ін.). Перед виходом із приміщення наприкінці робочого дня необхідно перевірити, чи всі прилади відключені від електромережі, а вікна і фрамуги закриті.

Будинки та приміщення, у яких експлуатуються комп'ютери, ВДТ та оргтехніка повинні відповідати вимогам "Правил охорони праці при експлуатації ЕОМ", "Державних санітарних правил і норм роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин", що відповідають СНіПам, іншим правилам, інструкціям і нормам, які діють в Україні, а також вимогам нормативно-технічної і експлуатаційної документації заводу-виробника цієї техніки.

Для усіх приміщень та споруд, де знаходяться ЕОМ, повинні бути визначені їх категорія з вибухопожежної та пожежної безпеки і клас зони з ПУЕ. Відповідні позначення повинні знаходитись на вхідних дверях приміщень. Будинки та їх частини, у яких розміщуються ЕОМ, повинні мати не нижче ніж II (другий) ступінь вогнестійкості. Недопустимим є розміщення приміщень категорій А і Б, а також виробництв з мокрими, вологими технологічними процесами поряд з приміщеннями, де розташовуються ЕОМ, виконується їх обслуговування, наладка чи ремонт, а також над такими приміщеннями або під ними. Недопустиме розміщення комп'ютерних приміщень у підвалах та цокольних поверхах. При підборі приміщення виходять з розрахунку, що на одне робоче місце повинні бути: об'єм – не менше 20,0 куб. м., а площа – не менше 6,0 кв.м. Стіни, підлога, стеля повинні виготовлятися з матеріалів, які мають дозвіл органів державного санітарно-епідеміологічного нагляду. Обслуговування, ремонт та наладку ЕОМ, їх вузлів та блоків слід виконувати в окремому приміщенні (майстерні).

Приміщення повинні бути обладнані системами опалення, кондиціонування повітря, або припливно-витяжною вентиляцією, а також повинні мати природне та штучне освітлення. Вони не повинні межувати з приміщеннями, у яких рівні шуму і вібрації перевищують допустимі значення.

Для внутрішнього оздоблення приміщень слід використовувати дифузновідбивні матеріали з коефіцієнтом відбиття для стелі 0,7–0,8; для стін 0,5–0,6; для підлоги 0,3–0,5. Поверхня підлоги має бути матовою, рівною, не слизькою, з антистатичними властивостями. Забороняється для оздоблення інтер'єру приміщень застосовувати полімерні матеріали, що виділяють у повітря шкідливі хімічні речовини. Полімерні матеріали можуть бути використані при наявності дозволу органів державного нагляду.

Для кольорового оформлення виробничих та суміжних приміщень необхідно враховувати орієнтацію вікон на частини світу (доцільна орієнтація на північ або північний захід) та використовувати гармонійне сполучення кольорів. Для стін і робочих поверхонь застосовують малонасичені (основні)

кольори; для ділянок, які рідко попадають у поле зору працівників, кольори середньої насиченості (допоміжні); для маленьких поверхонь – насичені (акцентні) кольори. Стелі повинні бути білими, а поверхні обладнання матовими для виключення попадання відблисків в очі працівників. Стіни повинні бути пофарбовані або обклеєні шпалерами пастельних тонів.

Заземлені конструкції, які знаходяться у виробничому приміщенні повинні бути надійно захищені діелектричними екранами від випадкового доторкання. Приміщення повинні мати систему пожежної сигналізації (теплового та димового оповіщення), а також вогнегасники з розрахунку 2 шт. на кожні 20 кв.м. площі. Підходи до засобів гасіння пожеж повинні бути вільними. Приміщення повинні мати аптечки першої допомоги; у приміщеннях слід щоденно робити вологе прибирання.

Виробничі приміщення можуть обладнуватися шафами для зберігання документів, магнітних дисків, полицями, стелажми, тумбами тощо. При комп'ютерних приміщеннях мають бути обладнані побутові приміщення для відпочинку під час перерв, кімната психологічного розвантаження, у якій слід передбачати встановлення пристроїв для приготування та приймання тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою. Такі допоміжні приміщення повинні відповідати вимогам нормативних документів.

Умови праці осіб, які працюють у комп'ютерних приміщеннях, повинні відповідати I або II класу гігієнічної класифікації праці за показниками шкідливих та небезпечних факторів [1].

РОЗДІЛ 5 ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Охорона навколишнього середовища (НС) – це комплекс науково-обґрунтованих міжнародних, державних, регіональних, адміністративно-господарських, політичних, економічних, громадських заходів, спрямованих на підтримання фізичних, хімічних і екологічних параметрів природного середовища в межах, які забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини та можливість збереження і зміцнення її здоров'я.

Екологічні та природоохоронні відносини в суспільстві регулюються Конституцією України, в 13-ій статті якої зазначено: «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси є всенародним надбанням, а власником їх є Держава». Основним нормативно-правовим актом України в сфері охорони НС є закон України «Про охорону навколишнього середовища», уведений в дію Постановою Верховної Ради № 1268-12 від 26.06.1991 року. Верховною Радою України прийняті також закони, кодекси та інші нормативно-правові акти, метою яких є регулювання процесу використання та охорони природних ресурсів. Насамперед, це закони України «Про охорону атмосферного повітря» (1992), «Про природно-заповідний фонд» (1992), «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» (1994); «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» (1995), «Про екологічну експертизу» (1995), «Про відходи» (1998), «Про рослинний світ» (1999), «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» (2000), «Про тваринний світ» (2001), «Про питну воду та питне водопостачання» (2002), «Про основи національної безпеки України» (2003); кодекси «Про надра» (1994), «Лісовий кодекс України» (1994), «Водний кодекс України» (1994), «Земельний кодекс України» (1994) тощо.

У системі раціонального використання природних ресурсів та охорони довкілля важливе місце займають екологічна стандартизація, екологічне та гігієнічне нормування, екологічна експертиза. Екологічні стандарти – це нормативно-технічна документація, в якій визначені загальні екологічні

вимоги до конкретних видів природокористування. Екологічне нормування – це наукова, правова, адміністративна діяльність, спрямована на обґрунтування і затвердження гранично допустимих екологічних нормативів, при дотриманні яких не відбудеться деградація екосистеми, гарантується збереження біологічного різноманіття довкілля та безпека життєдіяльності населення. Гігієнічне нормування – це наукове обґрунтування і впровадження в законодавчому порядку безпечних для людини рівнів дії шкідливих факторів НС. Метою екологічної експертизи є запобігання негативному впливові антропогенної діяльності на стан НС та здоров'я людей, оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності й екологічної ситуації на окремих територіях та об'єктах. До об'єктів екологічної експертизи належать проекти законодавчих, нормативно-правових актів; документація щодо впровадження нових технологій, матеріалів, продукції, використання яких може призвести до порушення екологічних нормативів та створення загрози здоров'ю людей; діючі об'єкти та комплекси, що негативно впливають на стан НС; несприятливі екологічні ситуації в окремих регіонах країни.

До заходів охорони атмосферного повітря, води та ґрунту належать законодавчі, гігієнічні, технологічні, санітарно-технічні та планувальні.

Законодавчі заходи регулюють екологічну політику уряду, спрямовану на запобігання забруднення повітряного басейну, води та ґрунту шкідливими речовинами. Планування, забудова та розвиток населених місць повинні здійснюватись з використанням вимог щодо екологічної безпеки з обов'язковим проведенням еколого-гігієнічної експертизи.

Суттю гігієнічних заходів є встановлення нормативів екологічної безпеки: нормуються гранично допустимі рівні викидів у повітря речовин із стаціонарних джерел, вміст шкідливих речовин у відпрацьованих газах. У ґрунті допускається такий вміст екзогенних хімічних речовин (ЕХР), який при прямому контакті з людиною або в процесі міграції за екологічними ланцюгами не порушує процесів самоочищення ґрунту, не має шкідливого впливу на санітарні умови проживання та стан здоров'я населення.

Технологічні заходи мають на меті використання екологічно чистого виробництва: замкнутих технологічних циклів та безперервного виробництва (виключається викид газів в атмосферу); принципову зміну технології (безвідходне або маловідходне виробництво; комплексна механізація, автоматизація та герметизація виробничих процесів; заміна шкідливих речовин виробництва на нешкідливі або менш шкідливі; заміна нагрівання у полум'ї на електричне, твердого та рідинного палива – на газоподібне; використання біопалива та безпаливної енергетики – сонячної, вітрової тощо). Технологічні заходи призначені також регулювати процеси утворення та знешкодження відходів, що можуть забруднювати ґрунт. До них належать: зменшення утворення відходів, токсичних та потенційно небезпечних для довкілля; скорочення кількості відходів, що підлягають утилізації; впровадження безпечних для НС технологій вторинного використання та утилізації відходів.

Санітарно-технічні заходи включають використання методів санітарного очищення населених місць, а саме – збір, тимчасове зберігання, вивезення, знешкодження та утилізацію твердих і рідких відходів.

Для знешкодження твердих побутових відходів використовують методи: біотермічні (поля заорювання та компостування, компостування в штабелях з інтенсивною аерацією); термічні (сміттєспалювання, піроліз); хімічні (гідроліз хлороводневою або сірчаною кислотами за високої температури); механічні (виготовлення великих об'ємних брикетів, будівельних матеріалів).

Очищення побутових стічних вод від забруднень (механічних, хімічних, біологічних) забезпечує санітарну охорону поверхневих водойм. Розрізняють механічне очищення (первинне та заключне), знешкодження осаду та біологічне (вторинне) очищення. Вибір методу очищення промислових стічних вод зумовлений фазово-дисперсним складом домішок: використовується видалення домішок без зміни їх хімічного стану та перетворення домішок зі зміною їх хімічного складу.

Тверді та рідкі відходи після знешкодження повинні бути безпечними в епідеміологічному та токсикологічному відношенні.

Планувальні заходи у містобудівництві визначаються генпланом міста, схемами планування районів у відповідності до діючих санітарних норм і правил. До них належать: організація санітарно-захисних зон навколо забруднюючих підприємств; раціональне розташування житлової зони по відношенню до промислової з урахуванням напрямку панівного вітру та його швидкості, рельєфу місцевості та несприятливих метеорологічних ситуацій щодо розсіювання промислових викидів; фонових концентрацій у повітрі шкідливих речовин, можливості температурної інверсії та утворення туманів; озеленення міста та перспектив його подальшого розвитку.

Питання охорони НС давно перестали бути пріоритетом окремих країн. Вирішення більшості сучасних екологічних проблем можливе лише спільними зусиллями, спираючись на міжнародне співробітництво.

Міжнародне співробітництво України в сфері охорони НС визначає важливий напрямок зовнішньополітичного курсу. Наша Держава є членом провідних міжнародних організацій (ЮНЕП, ЮНЕСКО, ВООЗ тощо), діяльність яких пов'язана із вирішенням глобальних та регіональних проблем охорони довкілля, бере активну участь у діяльності Комітету з екологічної політики Європейської Економічної Комісії.

Україна є суверенною стороною у підписанні понад 18-ти міжнародних угод, понад 20-ти міжнародних конвенцій та понад 10-ти двосторонніх угод. Як член ООН, Україна є суверенною стороною багатьох міжнародних природоохоронних угод з Угорщиною, Словаччиною, Польщею, Болгарією тощо. Спільними зусиллями ведуться дослідження екосистем Карпат, Полісся, Чорного моря. Двостороннє співробітництво України в галузі охорони НС розвивається на основі угод із США, Канадою, Францією, Великобританією, Швецією, Німеччиною, Ізраїлем.

Міжнародне співробітництво сприяє швидшому вирішенню природоохоронних проблем, формує правову основу захисту навколишнього середовища на нашій планеті [25].

ВИСНОВКИ

У кваліфікацій роботі узагальнено теоретичні аспекти та запропоновано наукові підходи до забезпечення екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств за нинішніх умов господарювання.

У ході розробки основних наукових концепцій досліджуваної проблеми пропонується трактування екологічної стійкості: «Екологічною стійкістю сільськогосподарського підприємства є спосібність підприємства підтримувати певний рівень досягнення цілей за умов динамічних перетворень бізнес-середовища, який полягає у: а) ефективному управлінні комплексом ендогенних, зокрема специфічних, факторів, притаманних аграрному сектору, та своєчасне виявлення та адаптація до екзогенних факторів виробничої діяльності; б) такому стані фінансово-економічних ресурсів підприємства, при якому їх раціональне використання є запорукою стабільної прибутковості та економічного збільшення підприємства».

Систематизацію основних факторів формування екологічної стійкості аграрних підприємств слід реалізовувати через поділ на екзогенні та ендогенні фактори.

Перетворювальні зміни в аграрному секторі економіки як позитивно, так і негативно вплинули на процеси забезпечення екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств. У результаті набула нового розвитку систематизація трансформаційних змін в економіці України з визначенням причин, позитивних і негативних результатів.

Ґрунтуючись на запропонованій класифікації визначено особливості механізму забезпечення екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах, які полягають у: 1) відсутності ефективних важелів впливу держави на механізм управління екологічними ризиками; 2) недостатньому впливі соціального механізму, за допомогою якого суспільство бере участь у процесах формування державної політики; 3) формуванні фінансової стійкості, як основи екологічної складової ресурсного механізму.

Базовими у ході формування екологічної стійкості сільськогосподарських підприємств є принципи участі, спрощеності, цілеспрямованості, системності тощо. Вагомою передумовою забезпечення екологічно сталого розвитку є своєчасне виявлення загроз, серед яких необхідно виділити незалученість підприємства до системи страхування майна, брак відповідного стратегічного планування та неефективність інноваційної політики.

Вирішальною умовою результативного управління сільськогосподарським підприємством в умовах ринкової економіки є системний підхід до формування стратегічних засад екологічної стабільності. У ході формування сталого екологічного розвитку стратегічна поведінка підприємства – це комплекс оперативно-тактичних дій, спрямованих на здійснення стратегії розвитку на засадах сталості.

Реалізація стратегічної стабільності підприємства полягає у збалансованості та стійкості усіх підсистем підприємства та стратегічного управління підприємством. Запропоновано модель формування стратегічних засад екологічної сталості сільськогосподарського підприємства, яка передбачає циклічний порядок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абракітов В. Е. Конспект лекцій з курсів «ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ» та «ЦИВІЛЬНА ОБОРОНА» (для студентів 5-го курсу денної і заочної форм навчання спеціальності 7.08010105, 8. 08010105 «Геоінформаційні системи і технології») / В. Е. Абракітов, С. О. Обухов; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 177 с.
2. Ареф'єва О. В., Городинська Д. М. Управління економічною стійкістю підприємств: монографія. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2011. 230 с.
3. Багорка М. О., Самарець Н. М. Шляхи формування екологічно орієнтованого господарювання аграрних підприємств. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. № 3 (71). С. 155–163.
4. Балановська Т. І., Гоголюя О. П., Троян А. В. Вплив факторів на активізацію розвитку сільськогосподарських підприємств в ринкових умовах: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esmebi_2015_4_5
5. Буряк Р. І. Сталий розвиток аграрних підприємств : методологія дослідження. Агроінком. 2013. №3. С.89-92. URL : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/chem_biol/Agroin/2013_1-3/13_13_18.pdf
6. Влізло О. В. Методичні основи дослідження економічної стійкості с/г підприємств. Актуальні питання землекористування та туризму в контексті сталого розвитку України: матеріали II Всеукр. студентської наук.-практ. конф. Дубляни, 26 квітня 2023 р. – Львів : Львівський національний університет природокористування, 2023. – с. 38-40.
7. Гонта О. І., Прокопенко В. Ю., Дубина М. В. Роль системи гарантування вкладів у підвищенні рівня довіри громадян до діяльності депозитних установ. Проблеми економіки. 2018. № 3. С. 178-183.
8. Дяченко В. С. Економічна стійкість сільськогосподарських підприємств: принципи, методи формування та оцінки. Інновації в управлінні соціально- економічним розвитком: I Міжнародна науково-практична

Интернет-конференція, присвячена 95-річчю ХНУМГ імені О. М. Бекетова, м. Харків, 5 березня 2018 року: тези доповіді. 2018. С. 552-555.

9. Дяченко В. С. Методологічні засади дослідження економічної стійкості сільськогосподарських підприємств. Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління: Всеукраїнська підсумкова науково-практична конференція за міжнародною участю, м. Одеса, 25 жовтня 2013 року: тези доповіді. 2013. С. 86-88.

10. Дяченко В. С. Особливості механізмів забезпечення сталого регіонального розвитку. URL: http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/2019_05_10_fsdu_stud.pdf

11. Дяченко В. С. Особливості формування економічної стійкості сільськогосподарських підприємств. Молодий вчений. 2020. № 7 (83). С. 222-225.

12. Дяченко В. С. Формування економічної стійкості аграрних підприємств як основа стійкого розвитку сільських територій. Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком: XI науково-практична конференція за міжнародною участю, м. Дніпро, 1 грудня 2017 року: тези доповіді. 2017. С. 662-665.

13. Єрмаков О. Ю., Балановська Т. І. Економіка і підприємництво, менеджмент : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III - IV рівня акредитації з напрямку підготовки 6.090101 "Агрономія". Київ.: НУБіП України, 2011. 352 с.

14. Єрмаков О. Ю. Розвиток сільського туризму як важливий напрям диверсифікації аграрної економіки. Таврійський науковий вісник. 2008. Вип. 58. С. 153-156.

15. Земельний кодекс України (редакція станом на 03.04.2016 р.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

16. Ільчук М. М. Диверсифікація діяльності підприємницьких структур аграрної сфери. Економіка АПК : міжнародний науково-виробничий журнал. 2016. № 4. С. 13-20.

17. Ільчук М. М, Нікітченко С. І., Перегуда Є. Ф. Диверсифікація та ефективність діяльності підприємницьких структур агробізнесу. Київ : Компринт, 2016. с. 295-324. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_4

18. Індеси обсягу сільськогосподарського виробництва у 2017 році. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

19. Клименко Л.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності продукції вітчизняних аграрних формувань в європейському конкурентному просторі. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. Випуск 4 (15). С. 86-90.

20. Крюкова І. О., Степаненко С. В. Ефективність вітчизняного агробізнесу у призмі пріоритетів сталого розвитку. Агросвіт. 2022, № 9-10. С. 3-12.

21. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / за ред. Ю.О. Лупенка. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2020. 60 с

22. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. Луганськ: видавництво СНУ ім. В. Даля. 2011. 400 с.

23. Мілай А. О. Системний підхід до оцінки фінансової стійкості підприємства. : <http://www.sb-keip.kpi.ua/article/download/31252/32697>.

24. Настека М. В. Імплементация принципів сталого розвитку сільськогосподарськими підприємствами України. Науковий вісник Одеського національного економічного університету: збірник наукових праць №11-12 (300-301), 2022. - С. 14-19.

25. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2022. 254 с.

26. Новаченко Т. В., Дяченко Н. П., Дяченко В. С. Узгодження інтересів суб'єктів публічної політики у сфері інтелектуальної власності аграрної галузі. Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку: збірник матеріалів

щорічної міжнародної науково-практичної конференції. Київ: НАДУ. 2020. 226с. С.34-37.

27. Пасічник Ю. В. Концептуальні основи соціальної політики в Україні. Економка та право. 2017. № 2. С. 125-131.

28. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL : zakon.rada.gov.ua/go/40-15.

29. Резнік Н. П., Слободяник А. М., Печерський В. В. Управління розвитком підприємницьких структур в аграрному секторі [Текст] : монографія. Київ : НУБіП : Білоцерківдрук, 2018, 403 с.

30. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент. 2016. № 9. С. 34-42.

31. Саблук П. Т. Розвитку АПК - надійність і стабільність. Економіка АПК. 2005. № 4. С.11-16.

32. Сільське господарство Київської області у 2018 році. Офіц. сайт Головного управління статистики у Київській області. URL : <http://kievobl.ukrstat.gov.ua/content>.

33. Ступень Н. М., Стойко Н. Є., Баран О. Р., Ступень О. І. Організація території сільськогосподарських підприємств: агроландшафтний аспект : монографія / Н. М. Ступень, Н. Є. Стойко, О. Р. Баран, О. І. Ступень. – Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. 172 с.

34. Ступень Р., Ступень О. Особливості функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення в умовах воєнних дій на території України. Використання й охорона земельних ресурсів та туристично-рекреаційний потенціал територій: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Дубляни, 17 травня 2023 р.–Львів: Львівський національний університет природокористування, 2023.– с. 43-45.

35. Ступень Р., Ступень О. Просторове планування при розробці комплексного плану територій ОТГ: Сучасні тенденції розвитку геодезії,

землеустрою та природокористування: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 червня 2022 р.). ОДАУ, Факультет геодезії, землеустрою та агроінженерії. Одеса, 2022. – с. 52-55.

36. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їїніми державами - членами, з іншої. URL : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_%28body%29.pdf.

37. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL : <http://www.zoda.gov.ua/article/2353/natsionalna-dopovid-tsili-stalogo-rozvitku-ukrajina.html>

38. Чобіток В. І. Концепція управління економічною стійкістю підприємств. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. 2014. № 5. С.58- 65.

39. Ryzhikova Natalia. Research into the process of multi-level management of enterprise production activities with taking risks into consideration / Vitalina Babenko, Nataliya Chebanova, Natalia Ryzhikova, Serhii Rudenko, Nataliia Birchenko // Eastern- European Journal of Enterprise Technologies. No 3 (91). Vol. 1. 2018. pp. 4-12. 13.

40. R. Stupen, Z. Ryzhok, N.Stupen, O.Stupen Application of remote sensing technologies to determine the content of soil fertility main elements. Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development. 2021. № 1. P. 735-740.

41. Stupen R., Stupen O. Main tasks of the functioning of the agricultural land market. Planning and use of territories within the context of inclusive development: Materials International Scientific and Practical Conference. Kharkiv, 17-18 May 2023. – p. 171-173.